

การสร้างศิลป์นเอกโขนกษ

นายสาวิตร พงศ์วัชร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN: 974-14-2718-2

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**TRAINING MALE PERFORMERS FOR
CHARACTERS OF DEMONS IN THE KHON MASKED DRAMA**

Mr. Sawit Pongvat

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Thai Theatre and Dance**

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

ISBN : 974-14-2718-2

Copyright of Chulalongkorn university

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การสร้างศิลปินเอกโชนย์ักษ์

โดย

นายสาวิตร พงศ์วัชร

สาขาวิชา

นาฏยศิลป์ไทย

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต

.....คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชานูณรงค์ พรุ่งโรจน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดา ปันแห่งเพ็ชร)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อรวรรณ ปิถันชโหวาท)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภกรณ์ ดิษฐ์พันธุ์)

สาวิตร พงศ์วัชร การสร้างศิลปินเอกโขนยักษ์

(Training Mall Performers for Characters Of Demons in the Khon Masked Drama)

อ. ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 466 หน้า. ISBN 974-14-2718-2.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของตัวโขนยักษ์ด้านวัฒนธรรมความเชื่อ และ พิธีกรรม ที่จะส่งผลสู่สาระการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดเชื่อมโยงท่ารำ ศึกษาคุณลักษณะเด่นของศิลปินเอกโขนยักษ์ ให้เกิดรูปแบบการสร้างศิลปินเอกโขนยักษ์

วิธีการดำเนินการวิจัยใช้วิธีวิจัยประวัติศาสตร์ วิจัยเชิงเอกสารการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์จากวิธีการฝึกหัด และการถ่ายทอดท่ารำจากครูโขน โดยใช้แม่ท่ายักษ์ เชิด เสมอ เพลงหน้าพาทย์ และการตีบทสร้างสรรค์ท่ารำประกอบ คำร้อง คำพากย์ และเจรจา

ผลการวิจัยพบว่ายักษ์เข้าสู่สังคมไทยโดยการสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างอินเดียกับไทย ซึ่งรับเข้ามาทางด้านศาสนาพราหมณ์และพุทธในความเชื่อที่เกิดขึ้นจากพิธีกรรม ประเพณี และปรากฏการณ์ทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ที่มียักษ์เป็นสัญลักษณ์ส่งผลให้เกิดสาระสำคัญของพฤติกรรมของยักษ์ในสังคมไทย เป็นองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์โขน จนเกิดรูปแบบการพัฒนา ถ่ายทอดเป็นขั้นตอนด้วยการใช้ความถี่ในการปฏิบัติโขนยักษ์อย่างน้อย 18 ปี สามารถวิเคราะห์อธิบายได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังพบว่าศิลปินเอกโขนยักษ์จำเป็นต้องมีพื้นฐานท่ารำที่สั่งสมมา จนเกิดทักษะความชำนาญ ด้วยการเชื่อมโยงจากครูกับผู้เรียนโขนยักษ์ สามารถสร้างบุคลิกให้แข็งแรงภาคภูมิ สง่างาม ตลอดจนรับรู้ศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง

งานวิจัยฉบับนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับการถ่ายทอดฝึกหัดการสร้างศิลปินเอกโขนยักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สาระสำคัญคือการอนุรักษ์ศิลปะดั้งเดิมไว้มิให้กลาย หรือสูญหายไปอีกด้วย ดังนั้นการค้นคว้าวิจัยเรื่อง โขนจึงควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทุกปี

ภาควิชา นาฏศิลป์
สาขาวิชา นาฏศิลป์ไทย
ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

458 69574 35 : MAJOR THAI DANCE

KEYWORD : DEMON KHON KHON MASKED DRAMA MALL PERFORMERS

SAWIT PONGVAT: TRAINING MALL PERFORMERS FOR CHARACTER OF DEMONS IN THE KHON MASKED DRAMA. DISSERTATION ADVISOR:

PROFESSOR SURAPON VIRULRAK, Ph.D. 466 pp. ISBN 974-14-2718-2.

The purpose of this dissertation is to study the demons' characters in the Khon masked drama based upon belief and ceremony conducting to the essences and learning processes. The dissertation, in addition, identifies the connection of dance figures and their associated meanings, and examines the outstanding characteristics of the Khon's demons leading to the formation of male performers for the demon's characters in the Khon masked drama.

The dissertation conducts several research methodologies in order to find out the philosophy behind the contribution of the knowledge with respect to the dance figure from the Khon master to their apprentices using different positions of Thai dance, e.g. a review of the literatures and practical framework analysis on the demons' characters in the Khon drama. The interview and group study methods are inevitably taken for this dissertation, since they are effective tools for preliminary studies.

It has been found that the demon entered Thai society via the strong connection of culture and religion between India and Thailand. The similar belief in demons of Hindu and Buddhism derives from traditions and ceremonies as well as sculpture and literature phenomenon in which the demon is generally understood as a semiotic medium that produces the essential knowledge concerning substances of the demon's behavior in Thai society. These historical hypotheses can be implemented as an effective framework that requires the expertise of at least 18 years frequent practice in the Khon, which can be profoundly analysed and described. Furthermore, it is also found that there are necessary basic requirements for the skilful performers acting as demon in the Khon, e.g. a strong and powerful personality but associated with an elegant movement.

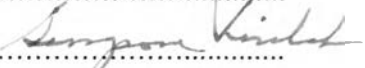
The contribution of this dissertation can be applied as a useful guidance for training male performers effectively. While the overall objective is to conserve this traditional art from being transformed or lost by a matter of time, the research regarding the Khon masked drama should be continuously advocated.

Department Thai Dance

Field of study Thai Theatre and Dance

Academic year 2006

Student's signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา ชี้แนะตรวจทาน แก้ไข จากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในพระคุณและใคร่ขอขอบพระคุณมาเป็นลำดับดังนี้

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์เป็น อย่างสูง ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำด้วยความเมตตา ตลอดจนให้กำลังใจและช่วยแก้ปัญหาในการ ทำงานวิจัยมาโดยตลอด ทำให้ผู้วิจัยซาบซึ้งใจอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย และตรวจสอบเครื่องมือ โดยเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดา ปั้นแห่งเพ็ชร รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกรณ์ คิชฌ์พันธุ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อรพรรณ ปิลาธโสภา ตลอดจน ผู้เชี่ยวชาญด้านโขนยักษ์ ครูราชมพ โพรเวส ครูสุดจิตต์ พันธุ์สังข์ และครูโขนยักษ์หลายท่าน ที่กรุณา สละเวลาให้คำปรึกษาด้วยความเมตตาส่งผลให้ผู้วิจัยมีกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์มากยิ่งขึ้น ที่สำคัญครู โขนยักษ์คนแรกในชีวิตของข้าพเจ้าคือครูประเมษฐ์ บุญชัย ที่ให้กำลังใจ ให้ความรู้เกิดความมุ่งมั่นใน การรับการถ่ายทอดท่ารำโขนยักษ์อย่างตั้งใจ และครูผู้ให้กำลังใจอีกท่านหนึ่งคือครูจตุพร รัตนราหะ ที่อุทิศ แรงกายแรงใจช่วยฝึกหัดถ่ายทอด ตลอดจนให้ทักษะเทคนิคด้านท่ารำแบบโบราณที่ครูมีอยู่ในตัวจน วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วง ครูสมศักดิ์ ทักติ ครูอนุสรณ์ สกุลณี ที่ให้ความรู้แก่ศิษย์คนนี้ด้วยความเมตตา ช่วยชี้แนะ พร้อมแสดงแบบในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ ส่งผลให้เกิดครูโขนยักษ์อย่างผู้เขียนในรั้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณครูผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ นครศรีธรรมราช ผู้อำนวยการสำนักการสังคีต ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการใช้สถานที่ อาจารย์จาก วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ อาจารย์จากวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช ฝ่ายโขนทุกท่านตลอดจนพี่ ๆ น้อง ๆ ในมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต โดยเฉพาะอาจารย์ศักดิ์ชาย เพชรช่วย อาจารย์สุนิษา เพชรช่วย ผศ.เจือจันทร์ ไหวพริบ ผศ.สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ ที่ได้กรุณาชี้แนะแนวทางในการแสวงหาความรู้ ให้ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาอ้างอิง ทำให้งานเขียนมีหลักฐานที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการวิจัยฉบับ นี้ ขอขอบคุณอาจารย์นพศักดิ์ นาคเสนา และอาจารย์กิตติกร วิบูลย์ศรี ที่ช่วยในการถ่ายแบบท่ารำโขนยักษ์

ขอขอบพระคุณญาติพี่น้องทุกคนที่สนับสนุน และให้กำลังใจมาตลอดโดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดา ผู้ ล่วงลับที่ส่งเสริมการศึกษา เหนือสิ่งอื่นใดผู้วิจัยขอกราบแทบเท้ามารดาผู้ให้กำเนิด ที่เป็นแรงบันดาลใจ ให้ ความรักความห่วงใย ตลอดจนให้กำลังใจ จนเกิดพลังมุ่งมั่น มุ่งมั่น ส่งผลให้การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ประสบความสำเร็จ

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ

บทที่

1. บทนำ.....	1
- ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา.....	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	42
- ขอบเขตการวิจัย.....	42
- วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	43
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	51
2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	53
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	85
4. ความเชื่อที่มีปัจจัยส่งผลต่อการศึกษาตัวโขนยักษ์.....	104
- ยักษ์ที่ปรากฏในสังคมไทย.....	108
- รูปร่างหน้าตาและนิสัยยักษ์.....	112
- ยักษ์ที่ปรากฏในประติมากรรม.....	114
- ยักษ์ที่ปรากฏในจิตรกรรม.....	126
- ยักษ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น.....	130
- ยักษ์ที่ปรากฏในการแสดงท้องถิ่น.....	133
- ยักษ์กับจิตรกรรมในรามเกียรติ์.....	138
- ยักษ์ในวรรณคดีของสังคมไทย.....	154
- ความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์.....	155
- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น.....	156
- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก.....	159
- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในการเล่นพื้นบ้าน.....	160

- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในสำนวนภาษา.....	161
- ความเชื่อของยักษ์ในวรรณคดีต่อสังคมไทย.....	162
- ฐานะของยักษ์.....	162
- ยักษ์ใหญ่.....	163
- ยักษ์เล็ก.....	163
- ยักษ์ต่างเมือง.....	163
- ยักษ์เสนา.....	163
- เสนายักษ์.....	163
5. สารการถ่ายทอดทำรำโยนยักษ์.....	170
- โยนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.....	170
- โยนยุคที่ 1.....	170
- โยนยุคที่ 2.....	171
- โยนยุคที่ 3.....	171
- หลักสุนทรนาฏศิลป์โยน.....	175
- กระบวนการคัดเลือกผู้เรียน โยนยักษ์.....	179
- การฝึกหัดเบื้องต้น.....	199
- วิเคราะห์ประโยชน์ที่ได้จากการฝึกหัดเบื้องต้นทั้งหมด.....	204
- คุณลักษณะเด่นที่ปรากฏในการถ่ายทอดของครูโยนที่สำคัญ.....	209
5.1 สารการถ่ายทอดทำรำเฉพาะตัวผู้ฝึก.....	211
- ความสำคัญของการจัดกระบวนการและการสำรวจผลในการแสดงโยน.....	211
- รูปแบบการจัดทัพและการตรวจพล.....	213
- กระบวนท่ารำจัดกระบวนการทศพคนตรงและเขนยักษ์.....	214
- สารการถ่ายทอดทำรำการจัดกระบวนการทศพเสนายักษ์.....	214
- สารการถ่ายทอดทำรำตรวจพลยักษ์เสนา.....	225
- สารการถ่ายทอดทำรำตรวจพลยักษ์ต่างเมือง กรมศึกษายักษ์มูลพลัม.....	230
- สารการถ่ายทอดกระบวนท่ารำตรวจพลทศกัณฐ์.....	232
- สารการถ่ายทอดทำรำสหัสเดชะ.....	245
- สรุปการจัดกระบวนการทศพและการสำรวจผลโยนยักษ์.....	250
5.2 สารสำคัญการถ่ายทอดทำรำเฉพาะตัวเอง.....	254
- แนวคิดการนำเสนอชุดการแสดงโยนยักษ์.....	254
- ตัวยักษ์ในโยนจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์.....	264
- วิเคราะห์พฤติกรรมยักษ์ด้านสังคม.....	289

- วิเคราะห์พฤติกรรมยักษ์ด้านอารมณ์.....	290
- การตีบทและใช้บท.....	291
- ลักษณะของบทที่ใช้แสดงโขนยักษ์.....	293
- หลักเกณฑ์กระบวนการถ่ายทอดทำรำครู โขนยักษ์.....	295
- ครูโขนยักษ์และความสัมพันธ์กับศิษย์เอก.....	295
- ปัจจัยและโอกาสของการถ่ายทอดทำรำ โขนยักษ์.....	297
- การถ่ายทอดประกอบการตีบทใช้ทิศทางของตัวเอง.....	298
- การแสดงเป็นชุดเป็นตอนและการใช้พื้นที่บนเวที.....	299
- วิเคราะห์การแสดงเป็นชุดเป็นตอนและการใช้พื้นที่บนเวที.....	308
- สารสำคัญการใช้อาวุธและอุปกรณ์บนเวที โขนยักษ์ในเรื่องรามเกียรติ์.....	320
- การถ่ายทอดเพื่อการใช้อาวุธและอุปกรณ์บนเวที.....	324
- วิเคราะห์การใช้อาวุธและอุปกรณ์บนเวที.....	349
5.3 สาระการถ่ายทอดเฉพาะศิษย์เอก.....	357
- ทำเคมีที่นิยมใช้.....	357
- การถ่ายทอดทำรำเพลงซ้ำปีของทศกัณฐ์ (ซ้ำปี/ส่งเพลง/ตั้งเพลง/พากย์).....	365
- การถ่ายทอดทำรำจุยฉายทศกัณฐ์ลงสวน.....	370
- การวิเคราะห์ทำรำการใช้ทิศการรำของทศกัณฐ์ในบทเกี่ยวนางเบญจกาย.....	372
- การถ่ายทอดบทร้องทศกัณฐ์ตัดพ้อหนุมาน.....	377
- การถ่ายทอดทำรำชุดชุกถ้อง.....	378
- การถ่ายทอดเพื่อสร้างสรรค์ทำรำและกลเม็ดเด็ดพรายในการแสดงโขน.....	381
- คุณลักษณะเด่นของศิษย์เอก โขนยักษ์.....	403
- การถ่ายทอดความรู้โดยเกณฑ์ของหลักสูตร.....	418
- การถ่ายทอดความรู้โดยครู โขนเป็นผู้กำหนดกติกา.....	419
บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	421
รายการอ้างอิง.....	450
ภาคผนวก.....	456
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	466

สารบัญแผนภูมิ

1. โครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโชนครุภาพ โทชิวส	44
2. โครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโชนจตุพร รัตนวราหะ	45
3. โครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโชนประเมษฐ์ บุญยะชัย	45
4. โครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโชนสมศักดิ์ ทัดติ	46
5. โครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโชนของ สาวิตร พงศ์วัชร	47
6. โครงสร้างลำดับการเข้าสู่กระบวนการถ่ายทอดทำรำโชนยักษ์	199
7. ฉากท้องพระโรงในกรุงลงกา	286
8. ฉากท้องพระโรงกรุงลงกา	287
9. การจัดเวทีโชนเรื่องรามเกียรติ์ ตอน หนุมานอาสา ฉากที่ 1 ท้องพระโรงในกรุงลงกา.....	288
10. ฉากอุทยาน	288
11. ฉากสวาทูกับมารีศขึ้นราชรถ.....	289
12. ฉากท้องพระโรงกรุงลงกา.....	289
14. ฉากสนามรบ.....	290
15. ฉากสวนอโศกในกรุงลงกา.....	291
16. ฉากกรุงลงกา.....	291
17. ฉากป่าริมฝั่งแม่น้ำโคทาวารี.....	292
18. ฉากสนามรบ.....	293
19. แผนภูมิโชนซุกซุกล่อง.....	294
20. แผนภูมิตำแหน่งการหันของทศกัณฐ์ที่มีส่วนสัมพันธ์กับตัวโชนอื่น.....	295
21. แผนภูมิการถ่ายทอดใช้พื้นที่บนเวทีของตัวเอก.....	296
22. แผนภูมิการใช้พื้นที่สลับกัน.....	296
23. แผนภูมิการใช้พื้นที่ระหว่างทศกัณฐ์กับพระราม.....	297
24. แผนภูมิการสลับจุดยืนของโชนตัวเอก.....	297
25. แผนภูมิทศกัณฐ์หันหน้าเปิดตัวทั้งหมด.....	299
26. แผนภูมิทศกัณฐ์เปิดหน้าครึ่งตัวด้านขวา.....	300
27. แผนภูมิทศกัณฐ์เปิดซ้ายเฉียงตัว.....	300
28. แผนภูมิทศกัณฐ์หันหลังเปิดตัวทั้งหมด.....	300
29. แผนภูมิความสมดุลแบบน้ำหนักสองข้างเท่ากัน.....	303
30. แผนภูมิความสมดุลแบบน้ำหนักสองข้างไม่เท่ากันและแตกต่างกัน.....	303

31. แผนภูมิการจัดตัวโขนเป็นแถวตรง.....	304
32. แผนภูมิการจัดตัวโขนเป็นแถวเฉียง.....	305
33. แผนภูมิการจัดตัวโขนเป็นแถวขนาน.....	305
34. แผนภูมิการจัดตัวโขนเป็นสามเหลี่ยมแบบที่ 1.....	306
33. แผนภูมิการจัดตัวโขนเป็นสามเหลี่ยมรูปแบบที่ 2.....	306
33. คุณลักษณะเด่นระหว่างครู ศิษย์.....	413
32. คุณลักษณะของศิษย์โขน.....	414
33. รูปแบบการพัฒนาการสร้างศิลปินเอกโขนยักษ์.....	416
34. การสร้างศิลปินเอกโขนยักษ์.....	428-432

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
สารบัญภาพบทที่ 4	
ภาพที่ 1 ภาพเขียนรูปยักษ์บนผนังถ้ำสิงขรอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	109
ภาพที่ 2 เหล่ามาร จิตรกรรมที่วัดหงสาราม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี.....	111
ภาพที่ 3 ท้าววิรุพหก ทิศใต้ กำแพงวัดมัชฌิมาวาส.....	112
ภาพที่ 4 ท้าววิรุปักษ์ ทิศตะวันตก กำแพงวัดมัชฌิมาวาส.....	112
ภาพที่ 5 ท้าวภูเวร ทิศเหนือ กำแพงวัดมัชฌิมาวาส.....	113
ภาพที่ 6 ท้าวธตรฐ ทิศตะวันออก กำแพงวัดมัชฌิมาวาส.....	113
ภาพที่ 7 ยักษ์ที่บันไดขึ้นชั้นประทักษิณพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช.....	114
ภาพที่ 8 ยักษ์ปูนปั้นที่ซุ้มเจดีย์ในตำบลบ้านใต้ อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	115
ภาพที่ 9 ยักษ์ปูนปั้น ที่มุขเจดีย์จัตุรมุข วัดคูเต่า กิ่งอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ฝีมือช่างพื้นบ้าน....	115
ภาพที่ 10 ยักษ์ปูนปั้นที่หน้าอุโบสถวัดจะทิ้งพระ อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา.....	116
ภาพที่ 11 ยักษ์ปูนปั้น หน้าถ้ำคูหา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา.....	116
ภาพที่ 12 ซ้าย (ยักษ์) ท้าวภูเวร หนึ่งในสี่จตุโลกบาลผู้ดูแลรักษาทิศเหนือ ที่กำแพงวัดมัชฌิมาวาส วิหาร อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา.....	117
ภาพที่ 12 ขวา (ยักษ์) ท้าวธตรฐ จตุโลกบาลประจำทิศตะวันออกที่กำแพงวัดมัชฌิมาวาสวิหาร อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา.....	117
ภาพที่ 13 ซ้าย (ยักษ์) ท้าววิรุพหกหนึ่งในสี่จตุโลกบาลผู้ดูแลรักษาทิศใต้ที่กำแพง วัดมัชฌิมาวาส วิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา.....	117
ภาพที่ 13 ขวา (ยักษ์) ท้าววิรุปักษ์ จตุโลกบาลประจำทิศตะวันตกที่กำแพงวัดมัชฌิมาวาสวิหาร อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา.....	117
ภาพที่ 14 ยักษ์หน้าประตูวิหารคด วัดนางเหล้า อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา.....	118
ภาพที่ 15 ยักษ์รูปปั้นที่ซุ้มประตูทางเข้าวัดคอนรัก จังหวัดสงขลา.....	118
ภาพที่ 16 ยักษ์รูปปั้นที่บริเวณซุ้มประตูทางเข้าวัดคอนรัก จังหวัดสงขลา.....	119
ภาพที่ 17 ยักษ์รูปปั้น ฝีมือช่างพื้นบ้านที่หน้าอุโบสถวัดควนใน จังหวัดสงขลา.....	119
ภาพที่ 18 ยักษ์รูปปั้น ที่บันไดขึ้นชั้นประทักษิณ พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	120
ภาพที่ 19 ยักษ์ (สหัสเดชะ) ปูนปั้นทางประตูทางเข้ามาจากพลับพลาเปลื้องเครื่องข้างหน้าศาลา สหทัยสามคม.....	121
ภาพที่ 20 ยักษ์มุมพระระเบียงด้านหลังพระอุโบสถ หรือประตูศรีรัตนศาสดา.....	121

ภาพที่ 21	ยักษ์ (สุริยาภ) ริมประตูพระระเบียงตรงบันไดขึ้นฐานไพที หน้าประสาทพระเทพบิดร..	121
ภาพที่ 22	ยักษ์ (อินทรีจิต) ริมประตูพระระเบียงตรงบันไดขึ้นฐานไพที หน้าประสาทพระเทพบิดร	122
ภาพที่ 23	ยักษ์แบกรอบอุโบสถภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	122
ภาพที่ 24	ยักษ์แบกรอบอุโบสถภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	123
ภาพที่ 25	ยักษ์แบกรอบอุโบสถภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	123
ภาพที่ 26	ยักษ์แบกรอบอุโบสถภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	124
ภาพที่ 27	ยักษ์แบกรอบอุโบสถภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	124
ภาพที่ 28	ยักษ์แบกรอบอุโบสถภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	125
ภาพที่ 29	ยักษ์แบกรอบอุโบสถภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	125
ภาพที่ 30	ยักษ์ในจิตรกรรมประกอบหนังสือเรื่อง “ศาสตรา”.....	126
ภาพที่ 31	ยักษ์ในจิตรกรรมประกอบหนังสือเรื่อง “ศาสตรา”.....	126
ภาพที่ 32	ยักษ์ในจิตรกรรมประกอบหนังสือบุตร เรื่องพระมลัย.....	127
ภาพที่ 33	จิตรกรรมฝาผนังจากวัดหงษาราม ภาพยักษ์ชุดเทวดามอมเหล่าพวกยักษ์แล้วจับโยนลงมาจากสวรรค์.....	127
ภาพที่ 34	จิตรกรรมยักษ์อัศกรมมารา รอบระเบียงวัดพระศรีศาสดาราม.....	128
ภาพที่ 35	จิตรกรรมยักษ์จักรวรรดิ รอบระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	128
ภาพที่ 36	จิตรกรรมยักษ์ทศกัณฐ์ รอบระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	129
ภาพที่ 37	ยักษ์อากาศตะไล รอบระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	129
ภาพที่ 38	ยักษ์ ในวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่องพระมลัย.....	131
ภาพที่ 39	ยักษ์ ในวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่อง ท้าวเวสสุวรรณ (ท้าวภูเวร)	131
ภาพที่ 40	ยักษ์ ในวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่อง พระราหู.....	132
ภาพที่ 41	ยักษ์ ในวรรณกรรม เรื่อง रामสูร.....	132
ภาพที่ 42	ยักษ์.....	132
ภาพที่ 43,44	ยักษ์ และ ยักษ์.....	134
ภาพที่ 45	นนทกได้นิ้วเพชร.....	140
ภาพที่ 46	นางอัปสร(พระชนารายณ์แปลง)ปราบนนทก.....	141
ภาพที่ 47	ทศกัณฐ์ขว้างจักรสิ้นชีวิหา.....	142
ภาพที่ 48	ทศกัณฐ์ลักนางสีดา.....	143

ภาพที่ 49 พญานกสดาอุชิงนางสีดา.....	144
ภาพที่ 50 หนุมานคั่นวังทศกัณฐ์.....	145
ภาพที่ 51 หนุมานออกอุบายเผากรุงลงกา.....	146
ภาพที่ 52 ทศกัณฐ์พานางมโหชนีไฟไปยังเขาสัตนา.....	147
ภาพที่ 53 พิเภกทำนายฝันทศกัณฐ์.....	148
ภาพที่ 54 กุมภกรณนิมิตกายทำพิธีทศน้ำ.....	149
ภาพที่ 55 ชามพูวราชอาสาไปสร้างพิธีชุมนุมศรนาคบาของอินทรชิต.....	150
ภาพที่ 56 หนุมานอาสาแปลงเป็นทศกัณฐ์ทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์.....	151
ภาพที่ 57 หนุมานอาสาลักกล่องดวงใจทศกัณฐ์.....	152
ภาพที่ 58 ทศกัณฐ์แปลงเป็นพระอินทร์ออรบกับพระรามจนตาย.....	153
สารบัญญภาพบทที่ 5	
ภาพที่ 1 ภาพคนทรงออกเคี้ยวเก็บ	214
ภาพที่ 2 ยึดกระทบเก็บออกประตูฉาก.....	223
ภาพที่ 3 ยึดกระทบตั้งเข่านอก.....	224
ภาพที่ 4 นั่งคุกเข่า.....	224
ภาพที่ 5 หมอบซ้อนเท้าเตรียมถวายบังคม.....	224
ภาพที่ 6 ภาพแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้านาย.....	228
ภาพที่ 7 ภาพแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้านาย.....	229
ภาพที่ 8 ภาพแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้านาย.....	229
ภาพที่ 9 ภาพแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้านาย.....	229
ภาพที่ 10 ภาพลงเหลี่ยมที่มีผลต่อการแสดงโขนในส่วนการใช้พลัง.....	231
ภาพที่ 11 ภาพการขึ้นที่มีผลต่อการแสดงโขนในส่วนการใช้อารมณ์ดีใจ.....	232
ภาพที่ 12 เก็บออกจากประตูฉาก.....	237
ภาพที่ 13 ยึดกระทบลงเหลี่ยม.....	238
ภาพที่ 14 ขึ้นทางขวา.....	238
ภาพที่ 15 ยึด-ยุบลงวง หมุนเก็บกระ โดดลงเหลี่ยม.....	239
ภาพที่ 16 ยึด-ยุบ ลงวงทอนเท้า เงื่อ.....	239
ภาพที่ 17 กระที่บเท้า แขนตั้ง ยึดยุบ.....	240
ภาพที่ 18 ลงเสี้ยว.....	241
ภาพที่ 19 ยึดกระทบลงเหลี่ยม มือซ้ายเหยียดตั้ง	242
ภาพที่ 20 ฉายศร เดินป๊ะเท่งป๊ะ.....	243
ภาพที่ 21 สหัสเดชะปลอบทศกัณฐ์และมุลพลัม.....	249

ภาพที่ 22 สหัสเดชะพลอบทศกัณฐ์และมุลพลัม.....	249
ภาพที่ 23 สหัสเดชะพลอบทศกัณฐ์และมุลพลัม.....	249
สารบัญภาพ 5.2	
ภาพที่ 1 ประกอบด้วยท่าเชื่อมจากการตั้งวงยักษ์จนกระทั่งถึงท่าประนมมือ.....	292
ภาพที่ 2 ภาพการตีบท อันว่าพระรามผู้มายถึง.....	294
ภาพที่ 3 ภาพการตีบท ขอชีวิตพ่อเกิดหนุมาน.....	294
ภาพที่ 4 ภาพการใช้อาวุธศร ในมือซ้ายตั้งวงบน มือขวาจับศรระดับหน้าอก เต็มเหลี่ยม.....	325
ภาพที่ 5 ภาพการใช้อาวุธ มือขวาดึงศร วงบนมือซ้ายผาลาเพียงไหล่.....	326
ภาพที่ 6 ภาพการใช้อาวุธ มือขวาดึงกระบอง มือซ้ายตั้งวงบน.....	326
ภาพที่ 7 ภาพการใช้ศรมือขวาแขนตั้งมือซ้ายสอดสูง.....	327
ภาพที่ 8 ภาพการใช้อาวุธกระบองมือซ้ายตั้งวงหน้ามือขวาสอดสูง.....	327
ภาพที่ 9 ภาพการใช้อาวุธมือขวาสูงถือศรมือซ้ายสอดสูงในท่าบัวบาน.....	328
ภาพที่ 10 ภาพการใช้อาวุธกระบองในท่ากระโดดคว้ามือซ้าย.....	328
ภาพที่ 11 ภาพการใช้อาวุธในท่าแก้มมือขวาดึงกระบองสอดสูง.....	329
ภาพที่ 12 ภาพการใช้อาวุธในท่าเงื้อมือขวาดึงกระบองปลายตั้งแขน.....	329
ภาพที่ 13 ภาพการใช้อาวุธในท่ารบกรณีใช้ศรท่ารบ.....	330
ภาพที่ 14 ภาพการใช้อาวุธในท่ารบกรณีใช้ศรท่ารบที่ 2.....	330
ภาพที่ 15 ภาพการใช้อาวุธท่าที่สามเรียกว่าท่าหกกัศ.....	331
ภาพที่ 16 ภาพการใช้อาวุธในท่าหกกัศ.....	331
ภาพที่ 17 ภาพการใช้อาวุธในท่าเหยียบบ่า.....	332
ภาพที่ 18 ภาพการใช้อาวุธในท่าลอยที่ 1.....	332
ภาพที่ 19 ภาพท่าลอยสอง.....	333
ภาพที่ 20 ภาพการใช้อาวุธลอยที่สาม.....	333
ภาพที่ 21 ภาพท่ารบยักษ์ถึงในการใช้อาวุธกระบองและพระขรรค์.....	334
ภาพที่ 22 ภาพท่ารบการใช้อาวุธและกระบองมือขวาดังวง.....	334
ภาพที่ 23 ภาพท่ารบการใช้อาวุธกระบองมือขวา.....	335
ภาพที่ 24 ภาพท่ารบการใช้อาวุธกระบองมือขวาดังวงบน.....	335
ภาพที่ 25 ภาพท่ารบการใช้อาวุธกระบองมือขวาดังวง.....	336
ภาพที่ 26 ภาพท่ารบการใช้อาวุธกระบองมือขวาเหยียดตั้ง.....	336
ภาพที่ 27 ภาพการถือศรในท่าซัดปลายศรด้านหลัง.....	337
ภาพที่ 28 ภาพการถือศรเต็มเหลี่ยมฉายศรด้านขวา.....	337
ภาพที่ 29 ภาพการถืออาวุธพลองมือซ้ายตั้งวง.....	338

ภาพที่ 30 ภาพการใช้หอกในท่าแก้ง.....	338
ภาพที่ 31 ภาพการใช้อาวุธศรในท่าที่ 1.....	339
ภาพที่ 32 ภาพการใช้อาวุธศรในท่าที่ 2.....	339
ภาพที่ 33 ภาพการใช้อาวุธ ซึ่งเป็นท่าต่อเนื่องจากท่าที่ 2.....	340
ภาพที่ 34 ภาพการใช้อาวุธ ซึ่งเป็นท่าต่อเนื่องจากท่าที่ 3.....	340
ภาพที่ 35 ภาพการใช้อาวุธ ท่าที่ 5.....	341
ภาพที่ 36 ภาพท่ารบท่าที่ 6.....	341
ภาพที่ 37 ภาพท่ารบท่าที่ 7.....	342
ภาพที่ 38 ภาพท่ารบท่าที่ 8.....	342
ภาพที่ 39 ภาพท่าลอยหลัง.....	343
ภาพที่ 40 ภาพการใช้อาวุธในการรบท่าที่ 1.....	343
ภาพที่ 41 ภาพการใช้อาวุธในการรบท่าที่ 2.....	344
ภาพที่ 42 ภาพการใช้อาวุธในการรบท่าลอยสาม.....	344
ภาพที่ 43 ภาพการใช้อาวุธในท่าหนีฉากท่าที่ 1.....	345
ภาพที่ 44 ภาพการใช้อาวุธในท่าหนีฉากท่าที่ 2.....	345
ภาพที่ 45 ภาพการใช้อาวุธในท่าหนีฉากท่าที่ 3.....	346
ภาพที่ 46 ภาพการใช้อาวุธในท่าหนีฉากท่าที่ 3.....	346
ภาพที่ 47 ภาพการใช้อาวุธในท่าหนีฉากท่าที่ 5.....	347
ภาพที่ 48 ภาพการใช้อาวุธในท่าหนีฉากท่าที่ 6.....	347
ภาพที่ 49 ภาพการใช้อาวุธในท่าปิดหอก.....	348
ภาพที่ 50 ภาพการใช้อาวุธปิดพระขรรค์หลุด.....	348
ภาพที่ 51-58 ภาพการใช้อาวุธขยับพุ่งหอกยักษ์.....	349
ภาพที่ 59 ภาพท่าเดิมที่นิยมใช้ ประกอบในท่ายืน.....	357
ภาพที่ 60 ภาพท่าเดิมที่นิยมใช้ ประกอบในท่านั่งเดียว ในบทบาทที่ 1.....	358
ภาพที่ 61 ภาพท่าเดิมที่นิยมใช้ ประกอบในท่านั่งเดียว ในบทบาทที่ 2.....	359
ภาพที่ 62 ภาพท่าเดิมที่นิยมใช้ การนั่งเดียวในบทบาทเจ้าเมือง มือถือศร.....	359
ภาพที่ 63 ภาพท่าเดิมที่นิยมใช้ การนั่งเดียวในบทบาทคิด ไคร้ครวญ.....	360
ภาพที่ 64 ภาพท่ารำเดิมประกอบการใช้อาวุธ ในบทโกรธ.....	360
ภาพที่ 65 ภาพการใช้ท่ารำเดิมประกอบการใช้อาวุธในบทโกรธ.....	361
ภาพที่ 66 ภาพการใช้ท่ารำเดิมสร้างสรรค์บทใช้อาวุธศร ในท่ายืน.....	362
ภาพที่ 67 ภาพการใช้ท่ารำเดิมในบทบาทการใช้อาวุธศร ในท่ายืน.....	362
ภาพที่ 68 ภาพการใช้ท่ารำเดิม บทบาทการใช้อาวุธศร ในท่าวางเดิมเหลี่ยม.....	363

ภาพที่ 69 ภาพการใช้ท่ารำเดิม ในบทบาทการใช้อาวุธ ในทำยืน.....	363
ภาพที่ 70 ภาพการใช้ท่ารำเดิม ในอุปกรณ์พัด.....	364
ภาพที่ 71 ภาพการยืนถืออุปกรณ์.....	364
ภาพที่ 72 การสร้างสรรค์ท่ารำโยนยักษ์ การไหว้ระดับอกและศีรษะ.....	382
ภาพที่ 73 การสร้างท่ารำ การไว้มือ.....	383
ภาพที่ 74 การสร้างสรรคท่ารำ เจริญ.....	383
ภาพที่ 75 การสร้างสรรคบท บทแอบหรือหลบซ่อนด้านข้าง ทำที่ 1	384
ภาพที่ 76 การสร้างสรรคบท บทแอบหรือหลบซ่อนด้านข้าง ทำที่ 2.....	384
ภาพที่ 77 การสร้างสรรคท่ารำ บทมา มือเดียว	385
ภาพที่ 78 การสร้างสรรคท่ารำบทมา กรณีสองมือ.....	385
ภาพที่ 79 การสร้างสรรคท่ารำบทคำว่า ทำรัก	386
ภาพที่ 80 การสร้างสรรคท่ารำ บทคิดคำนึง	386
ภาพที่ 81 การสร้างสรรคท่ารำบทเสรำโศก	387
ภาพที่ 82 การสร้างสรรคท่ารำ บทต่ำศักดิ์ มือเดียว	387
ภาพที่ 83 การสร้างสรรคท่ารำ บทต่ำศักดิ์ สองมือ	388
ภาพที่ 84 การสร้างสรรคท่ารำบทกำเนิด บังเกิดหรือเกิด	388
ภาพที่ 85 การสร้างสรรคท่ารำบทเจริญเติบโต	389
ภาพที่ 86 การสร้างสรรคท่ารำบทการสวมใส่	389
ภาพที่ 87 การสร้างสรรคท่ารำบทตาย	390
ภาพที่ 88 การสร้างสรรคท่ารำภาพการตีบทกล้า	390
ภาพที่ 89 การสร้างสรรคท่ารำการตีบทออกไป เข้าไป หรือ ไป	391
ภาพที่ 90 การสร้างสรรคท่ารำบทสวหรือคงาม	391
ภาพที่ 91 การสร้างสรรคท่ารำบทเกรียงไกร	392
ภาพที่ 92 การสร้างสรรคท่ารำบทเปลงกาย	392
ภาพที่ 93 การสร้างสรรคท่ารำบทขึ้นนิ้วมือ	393
ภาพที่ 94 การสร้างสรรคท่ารำบทฟาดมือ	393
ภาพที่ 95 การสร้างสรรคท่ารำบทเช่นฆ่า	394
ภาพที่ 96 การสร้างสรรคท่ารำบทสุขสบาย	394
ภาพที่ 97 การสร้างสรรคท่ารำบทนารี	395
ภาพที่ 98 การสร้างสรรคท่ารำบทเล่ห์กล	395
ภาพที่ 99 การสร้างสรรคท่ารำบทอภัยศ	396
ภาพที่ 100 การสร้างสรรคท่ารำบทตกใจ	396

ภาพที่ 101	การสร้างสรรค์ทำราบทลิว	397
ภาพที่ 102	การสร้างสรรค์ทำราบทแคนใจ	397
ภาพที่ 103	การสร้างสรรค์ทำราบทแคนใจ	398
ภาพที่ 104	ภาพการhemแล้วเคาะมือ	398
ภาพที่ 105	ภาพการhemแล้วดูน้ำลาย	399
ภาพที่ 106	ภาพการสร้างสรรค์ทำราhemแล้วกัวมือเรียก	399
ภาพที่ 107	ภาพการสร้างสรรค์ทำราhemประกอบการเก็บดูมือดีๆ	400
ภาพที่ 108	การตีบทกลัว	400
ภาพที่ 109	ภาพการตีบทอาย แบบที่ 1	401
ภาพที่ 110	ภาพการตีบทอาย แบบที่ 2	401
ภาพที่ 111	การสร้างสรรค์บตี้ม แบบที่ 1	402
ภาพที่ 112	การสร้างสรรค์บตี้ม แบบที่ 2	402
ภาพที่ 113	การสร้างสรรค์ทำราบทหัวเราะ	403